

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 7, 2017

Sayfa: 77-89

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[25-11-2017] – [20-11-2017]

“Aşk” Romanında Modernizmin Açmazları Ve Geleneğin Yeniden İnşası

Gökşen YILDIRIM

Dr., Fırat Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dr., Fırat University, Department of Turkish Language and Literature

Orcid ID: 0000-0002-8651-8489

E-mail: gyildirim@firat.edu.tr

Öz

Geçmişle bağını radikal bir şekilde koparan ve gelecek vaatleri boşa çıkan modernizm, insanı eşyaya indirgeyerek şey'leştirmiştir. Modernizmin ilerleme/gelişme/asrileşmeye dair vaatlerinin tam olarak istenilen sonuçları ver(e)memesi ve hayal kırıklığı yaratması, modern insanı yeni arayışlara yönlendirmiştir. Modernizmle birlikte süreklilik/kesinlik/eminlik duyguları dumura uğrayan modern insan için postmodernizm bir çıkış noktasıdır. Bu açıdan postmodernizmin güçlü argümanlarından olan “geleneğin yeniden inşası”, bellek yitimine uğrayan modern insanın tutamak arayışının bir sonucudur. Elif Şafak'ın “Aşk” isimli romanında başkarakter Ella'nın şahsında modernizmin açmazlarına yer verilmiş; dini-tarihi, ve geleneksel öğelerin yorumlanarak yer aldığı romanda yazar, geleneği modern insanın açmazlarına yönelik tutamak arayışının karşılığı ve kurgusal bir öge olarak kullanmıştır. Ne var ki geleneğin üretimi noktasında bazı sıkıntılar mevcuttur: Gelenek modernizmin akla, pratiğe ve kapitalizme bulanmış tinsel yoksulluğunu sağaltıcı bir üretim ile mi romanda yer almaktadır yoksa geleneği sarsan istismar edici bir yaklaşımla mı ele alınmaktadır? Bu çalışma, “Aşk” romanında modernizmin açmazlarını ortaya koyarak bu soruların cevaplanmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Postmodernizm, Geleneğin Yeniden İnşası, Elif Şafak, Aşk.

The Reconstruction of The Tradition and Modernism Impasse In The Novel “Aşk”

Abstract

Modernism which cuts off ties to the past in a radical way and promises future promises has commodified man. Modernism's promises of progress and development does not give exactly the desired results and create frustration from various angles has directed modern man to new tasks. Postmodernism is an exit point for modern man who is a sense of continuity truncated. From this point from the strong arguments of postmodernism, “reconstruction of tradition” is result of modern man's quest for hold. Elif Şafak's novel “Aşk” carries the qualities of a postmodern novel in many respects. However, there are also some troubles at the point of production of tradition: Tradition is only found in romance with a production that treats modernity's mind, practice, and capitalist life is it dealt with by an abusive approach that shakes the tradition? Especially the use of religious-historical characters in this respect brought with it various discussions. With this study, it is aimed to answer these questions by presenting the dilemmas of modernism in the novel “Aşk”.

Keywords: Modernism, Postmodernism, The Reconstruction of the Tradition, Elif Şafak, Aşk.

Giriş

İlk defa 5. yüzyılda Latince "Modernus"şekliyle Hıristiyan dünyasını Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanılan "modern" kelimesi (Kızılçelik, 1994: 87)'ne ilişkin olarak birbirinden farklı tanımlar bulunmakla birlikte en geçerli tanım eskiden/geçmişten/dünden farklı olan yeniye karşılık gelen kişi/olay ya da yaşama tarzıdır. Moderne bağlı olarak modernleşme ya da modernizm konusunda da gerek tanım gerekse başlangıç konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Modern, modernleşme ya da modernizm hakkında yapılan tanımlamalarda öne çıkan eskiye göre yeni/çağdaş/çağcıl gibi ifadeler modernleşmenin ya da modernizmin başlangıcı konusunda kesin olarak bir şey söylenemeyeceğini göstermektedir; çünkü her şey eskisine göre yeni olarak kabul edilebilir ve bu açıdan da modern sayılabilir. Ancak özellikle XVII. yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişim ve değişimler, Aydınlanma düşüncesinden hareketle de yalnızca kurumsal değişiklikleri değil sosyo-kültürel değişimleri de birlikte getirmiş ve modernizm olarak tanımlanan düşünce yapısını formüle etmiştir. Moderniteye geçiş temel olarak bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel olmak üzere dört alanda gerçekleşir (Jeanniere, 1994: 16). Modernleşme ya da modernizm genel olarak bir gelişim ve değişim sürecidir. Bu süreçte teknik, endüstriyel/sanayi gelişmelerini sosyal ve kültürel yapıdaki değişimler takip etmiş ve modernizm, yalnızca kurumsal çapta değil hayat tarzında da meydana gelen bir değişim halini almıştır.

Aydınlanmanın referans ettiği modernizmin temel dayanakları; özgürlük, akıl, rasyonalite, birey (rasyonel birey), laiklik, demokrasi, eşitlik, bilim/sellik, ilerleme, gelişme, uzmanlaşma ve kentlilik gibi kavramlardır. Ancak modernizmin geçmişi yok sayarak sürekli olarak ilerleme ve gelişme ideali özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı kriz ortamında boşa çıkmış ve modernizmin ilerleme, gelişme ve asrileşmeye dair vaatlerinin tam olarak istenilen sonuçları ver(e)memesi, çeşitli açılardan hayal kırıklığı yaratması, modern insanı açmaza sürüklemiş ve bu açmazdan kurtuluş için yeni arayışlara sevk etmiştir. Modernizm idealinin tam olarak gerçekleşmemiş olması, postmodernizm sürecine zemin oluşturmuş ve postmodernizm böylesi bir tepkisel oluşum olarak doğmuştur.

Aydınlanma, bilimin dinden, aklın da imandan bağımsız kılınmasıdır (Kaya,2000:10). Aydınlanmacıların parolası olan "Aklını kendin kullanma cesaretini göster!" ifadesi (Gökberk, 1990: 326) her türlü otorite figürü ile tüm kılavuzları reddederek "akıl", "kendilik", "cesaret" ve dolaylı olarak "özgürlük", "düşünce" ve "bilim" kavramlarını öne çıkartırken duygular ve duygusal dünya anlamsızlaşır. Duygu, sezgi ve tecrübe gibi kavramlar, rasyonalizmin ayrıcalıklı kavramlarının baskısı altında değersizleşir. Böylece aydınlanma ile birlikte gelişen modernizm, insana kendini ve yaşadığı

çevreyi seçme/kurma fırsatı sunmayı vaat ederken aslında onun özünü oluşturan unsurları da birlikte reddeder. Bu reddediş ya da inkâr, modernizm açmazının merkezini oluşturur. Yeni ya da modern, eskinin kökten reddi üzerine inşa edilirken aslında kendi oluşun değerleri de pas geçilmiş olur. Evreni akılla okuyan Aydınlanmacılar ve dolayısıyla modernistler, yeni dünya düzeninin tanrısı olarak akli öne sürerken ve ideal rasyonel insan ya da toplum fikrini benimserken bu seküler yaklaşımda septik (kuşkucu) bir dünya görüşünün de gelişmesine sebep olmuşlardır. Bu açıdan modernizmin evrensellik ve bütünsellik iddiası ya da ideali, paradoksal bir karakter arz eder ve vaat edilenin aksine modernizm ile birlikte insanın süreklilik ve kesinlik/eminlik duyguları da dumura uğrar. Çünkü geçmişle bağı radikal bir şekilde koparan ve gelecek vaatleri boşa çıkan modernizm, insanı eşyaya indirgeyerek şey'leştirmiştir.

Modernizme yöneltelen eleştirilerin referans cümlesi, modern bireyin mutsuz olduğudur ve bu mutsuzluk miti yalnızlık, yabancılaşma, huzursuzluk, şey'leşme, köksüzlük temaları ile desteklenmektedir. Açacak olursak modernizme dair eleştirel "her bir söylem bir diğer bakışı beslemekte, hatta üretmekte ve 'Modern birey mutsuzdur' diye vurgulayabileceğimiz bir ifadenin eşlik ettiği baskın bir algıyı oluşturmaktadır. Ortaya çıkan ifadelerin değerlendirilmesi baskın algının endişe dolu vizyonlar tarafından beslendiğini göstermektedir. Bu vizyonların beslendiği başlıca kavramlar ise yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme, yersizlik-yurtsuzluk ve ev özlemidir." (Talu, 141-142).

Gelişme

Batı kaynaklı bir oluşumla modernizm, Doğulu toplumlar için her zaman daha sıkıntılı bir kavram olmuştur. Toprakları iki kıtaya da yayılan, Asya ve Avrupa'yı birlikte içeren Türkiye'de ise bu kavram çeşitli açılardan incelendiğinde daha da sıkıntılı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar muhayyilemizde bu kavramın şekillenmesi de şüphesiz ki toplumdan bağımsız değildir ve modernizm/Batılılaşma/çağdaşlaşma önemli kırılmalarla şekillenen bir kavram olagelmıştır.

Elif Şafak, "Aşk" isimli romanında Doğulu bir yazarın -Elif Şafak'ın-modernizm çıkmazını çok farklı bir boyuta taşıyarak Amerika'nın Boston kentinde yaşayan Amerikalı Yahudi bir kadının hikâyesinden hareketle Doğu metinleri ve Doğu düşüncesini anlatmaya çalışmış, eserini İngilizce olarak kaleme alarak Türk yazarının "modernizm çıkmazı"na farklı boyutlar kazandırmıştır.

Elif Şafak "Aşk" romanını postmodern ilkeler doğrultusunda çoğulcu bir bakış açısı ve roman içinde roman tekniği ile kaleme almıştır. Romanın içerisinde parça metin olarak değerlendirebileceğimiz iç roman bulunmaktadır. Romanın (dış/çerçeve roman) konusu Amerika'nın Boston kentinde yaşayan Ella Rubinstein isimli evli ve üç çocuklu bir kadının

hikâyesidir. İç roman ise Aziz Z. Zahara isimli bir yazarın kaleme aldığı Şems-i Tebrizi ile Mevlana arasındaki ilişkiyi konu edinen “Aşk Şeriatı” isimli romandır.

Dış çerçevede geçen olayda, görünüşte mutlu olan Ella’nın aslında yaşamına dair önemli huzursuzlukları, sıkıntıları vardır. Ella’nın bu sıkıntıları da daha çok modernizmin ürettiği/dayattığı yeni yaşama biçimlerinden kaynaklanmaktadır. “Önsöz” (çerçeve roman ve iç romana ait iki ayrı ön söz), ve “Toprak”, “Su”, “Rüzgâr”, “Ateş” ve Boşluk” olmak üzere beş ana bölümden oluşan romanın daha ilk sayfasında okuyucu modern bireyin - Ella’nın- sıkıcı ve bunalmış yaşantısı ile karşılaşır:

“Kendini bildi bileli durgun bir göl gibiydi Ella Rubinstein’in hayatı. Kırk yaşına basmak üzereydi. Nicedir tüm alışkanlıkları, ihtiyaçları ve tercihleri tekdüzeydi” (s.11).

İlk sayfada yer alan bu cümlelerden modernist söylemin oluşturduğu modern birey algısını, modern bireyin nasıl karakterize edildiğini görmek mümkündür. Modernite, insanı ve aklı kutsayarak yaşama dair sürekli bir gelişme ve ilerleme ideali ile yola çıkmasına, insanlara ve topluma özgürlüğü vaat etmesine karşın evreni tıkr tıkr işleyen bir makine olarak tasavvur etmesi, her şeyi matematiksel ya da istatistiksel bir veri olarak kodlaması insanı tinsel bir yoksunluğa mahkûm etmiş, insan yazarın deyimiyle şaşamaz bir çizgide yeknesak, düzenli ve sıradan (s.12) bir yaşamın içinde kaybolmuştur. Bu yalnızca Ella Rubinstein’in değil modern bireyin sorunudur. Modern insan kim olduğunu unutmuş, kendi varlığının kenarında yaşayarak, dünya hakkında nitelik olarak yüzeysel ve fakat nicelik olarak sersemletici bir bilgi edinebilmiştir (Nasr, 2001: 16).

Modernitenin vaatlerini karşılayamamasından beslenen söylemin ürettiği birey profilinde “mutsuzluk” temel dayanaktır. Modernizmin en önemli açmazı da burasıdır: Daha iyi yaşamak, gelişmek ve hak ettiği değeri kazanmak, özgürleşerek bütünselliğe/evrenselliğe ulaşmak arzuları mutsuzluk, yabancılaşma, köksüzlük ve yalnızlaşma ile sonuçlanır. “Aşk” romanı da bu açıdan mutsuz modern bireyin bu açmazlarını, kendi varlığının kenarındaki yaşamını anlatır:

“Rubinstein Ailesi Amerika’da, Northampton’da, krem rengi Viktorya tarzı kocaman bir evde yaşardı. (...) Tam beş yatak odası, üç arabalık garajı, masif parkeleri ve Fransız usulü kapıları vardı; üstüne üstlük bahçesinde de harikulade bir jakuzisi. Ailecek tepeden tırnağa sigortalıydılar: hayat sigortası, araba sigortası; hırsızlık, yangın ve sağlık sigortası, emeklilik hesapları, çocuklara üniversite eğitimi birikimleri ve müşterek banka hesapları... Oturdıkları evin yanı sıra biri Boston’da, diğeri Rhode Adası’nda iki lüks daireleri daha vardı. Tüm bunları elde edebilmek için, Ella da David de epey alın teri dökmüşlerdi” (s.13).

Bu cümleler adeta modernizmin semantiğini oluşturmaktadır. Çünkü modernizm, aslında insanın kendi kendini yönlendirme ve özerk olma arzusu (Küçük, 1994:206)'nın sonucudur. Aklını kendi başına kullanma ve özgürleşme (özerk olma) vaadi ile kandırılan modern birey, yaşamını kocaman bir ev, iyi bir araba ve banka hesapları için harcayacak, "alın teri"ni bu maddesel araçları elde etmek için tüketecek; kendi varlığını, varlık olasılıklarını pas geçecektir. Özellikle "tepeden tırnağa sigortalı" olmak ifadesi konumuz açısından önemlidir. Modernizm ile birlikte Tanrı'nın yerini akıl alırken imanın yerini de şüphe ve endişe almıştır. Bu sebeple insan her şeye evrene, insanlara ve hatta kendine bile şüphe duymakta, her şeyden endişe etmektedir. Yıllarca alın teri dökerek elde ettiklerini bu kez de kaybetme endişesi ile sigortalara sığınacak, kazandığını korumak için para harcayacak ve evrene karşı şüphesiyle birlikte güvensizliği de beslenmiş olacaktır. Sigorta, evrene güvenini yitiren modern insanın yaşamda eminlik bulma ihtiyacının sözde bir garantisidir. Keza, romanda da görüldüğü üzere tüm bunlar da insanın mutlu olması için yeterli değildir.

Böylesi bir düzende her şey gelip geçicidir ve kalıcılığın olmayışı, bütünlük duygusunu sekteye uğratmıştır. Bu açıdan kontrol ya da düzen arzusu yaşamda eminlik bulma ihtiyacının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ella da tüm yaşamı kontrol altında tutmaya çalışan, rutinlerine sıkı sıkıya bağlı bir kadındır. Yirmi yıllık evliliğinde eşi ile birlikte şu anda sahip olduklarını kazanmak için çalışan Ella, bunları kaybetmemek için de her şeyi kontrol altında tutmak ister; tüm ailesini yönetmeyi, her anı planlayarak kontrol altında tutmayı amaçlar. Kocasının onu uzun zamandır aldatmasını bilmesine rağmen buna ses çıkarmaz ve kızı Jeannette'in kararlarını etkilemeye çalışır. Aziz ile gitmek için evini terk ettiğinde bile rutinlerini sürdürür. Aslında Ella, yaşamı kontrol etme uğruna yaşamın ahengine katılma, zamanı yakalama fırsatını elinden kaçırmış bir modernidir:

"Ne kadar çok şey vardı aklında. Sürekli bir sonraki günü, haftayı, seneyi düşünüp, planlar programlar yapmaktan; renkli yapışkan kâğıtlara notlar yazıp oraya buraya asmaktan, bir türlü içinde bulunduğu ana veremiyordu kendini" (s.67).

Alex Inkeles modern insan için "Planlamaya ve örgütlenmeye yöneliktir ve bunlara ilgi duyar; bu tür faaliyetleri, hayatı düzene sokmanın bir aracı olarak görür (...) İnsanın, amaç ve hedeflerini gerçekleştirebilmesi için, çevrenin egemenliğine girecek yerde o, çevreye egemen olmayı öğrenebileceğine inanır (...) Ona göre davranışları kader veya kapris belirlemez." (Köker 1990: 23-24) der. Modern birey yaşamdan ziyade yaşamı kontrol etmenin derdinde olduğu için nekrofil (ölümsever) karakter özellikler göstermekte, robotlaşarak ve standartlaşarak insan olasılıklarını ötelemektedir. Ella'nın kızının âşık olmasını anlamaması ve âşık olmayı "saflık ve bölülük" (s.56) olarak yorumlaması bu sebeptir. Modernizmin önemli açmazlarından biri de bireyin yaşamsever arzularını kontrol deliliği ile ölümseverliğe dönüştürmesidir. Çünkü modernizmde her şey bellidir,

tekinsizliklere yer yoktur. Ella da gün içerisinde yapışkan kâğıtlara notlar alırken ya da bir sonraki gün, hafta ya da seneyi düşünerek planlar yaparken tanımlamalar, belirlenimler yapmakta, tekinsizliği ve sürprizi yaşamından çıkararak yaşamını tek bir boyuta hapsedmektedir. Onun için yemek yapmak bile kurallara tabidir. Kurallar onu ve düzeni korumak içindir; kuralların dışına çıkmak ise tehlikelidir. Bu açıdan modern insan değişime ve gelişime açık görünse bile olduğu yere sıkı sıkıya bağlıdır. Şems’in “GÖNLÜ GENİŞ VE RUHU GEZGİN SUFİ MEŞREPLİLERİN KIRK KURALI” (s.63)’na karşılık Ella kendi hayatını özetleyen muhayyel kurallarını “HEP AYNI YERE KÖK SALMIŞ, HAYATINDAN BIKMIŞ EVLİ BARKLI KADINLARIN KIRK KURALI” (s.67) şeklinde ifade eder. Bu şekilde de modern bireyin gelişmeden ziyade olduğu yere saplanmışçasına bağlılığını, bıkkınlığını, can sıkıntısını ve mutsuzluğunu dile getirmiş olur. Her geçen gün içinde büyüyen boşluğun (s. 58), geniş ailesine rağmen hissettiği yalnızlık ve kimsesizliğin (s.59) sebebi, bu planlar ve kontroller arasında kendini yitirmesidir.

Mali imkânlarının Ella’ya sunduğu rahatlık ve paranın her şeyi eşitleyici ve sıfırlayıcı gücü sayesinde Ella’nın gözünde her şey aynulaşmış ve tek ölçüt, para haline gelmiştir. Onun için aşkın da evliliğin de tek ölçütü para ve rahatlıktır. Çünkü her şey para sayesinde ulaşılabilir durumdadır ve eşit mesafededir.

“Hayatım, hangi asırda yaşıyorsun? Şunu kafana sok bir kere, bir kadın âşık olduğu erkekle evlenmez. Baktı bıçak kemiğe dayandı, geleceği için bir tercih yapması lâzım, o zaman tutar iyi baba ve iyi koca olacağını tahmin ettiği, sırtını yaslayabileceği adamı seçer. Anladın mı? Yoksa aşk dediğin bugün var yarın yok cici bir histen ibaret” (s.23).

Ella’nın kızı ile yaptığı konuşmada en önemli cümle ilkidir. Çünkü parayı tek ölçüt olarak belirlememize sebep olan ve davranışlarımız ile birlikte amaçlarımızı paraya yönlendiren çağdır, modernitedir. Modernitenin zamanı ise “gelecek”tir. Bu sebeple modern bireyin tüm atılımları geleceğini kurmak üzerine olmalıdır. Hâlbuki modern bireyi mutsuzluğa mahkûm eden bir diğer modernite açmazı gelecek uğruna geçmişle bağların kopartılması ve muhayyel bir gelecek için şimdinin feda edilmesidir.

Sanayi Devriminden bu yana dünyayı büyük bir hırsla fethedilen insan, kendini özellikle Tanrı karşısında bir güç olarak üretirken dünyayı da koca bir pazara dönüştürmüştür. Bu pazarda her şey alınıp satılabilen ticari bir metaya dönüşmüştür. Maddenin değerlenmesi ile de insan değerini yitirmeye başlamıştır. Modernitenin öne sürümü olan bu pazar anlayışında duyguya ya da duygusallığa yer yoktur. Ella, tam da bu sebeple kızının âşık olabileceğini anlamak istememektedir. Çünkü eşine, çocuklarına, köpeğine evine ve parasına yani maddesel doluluğuna rağmen Ella’nın içi donuktur,

tüm hisleri alınmış gibi uzun zamandır iyi ya da kötü, şiddetli bir şey hissetmemektedir (s.68).

Rubinstein ailesinde ilişkileri belirleyen şey duygusallık değil rasyonalitedir. Romanda aile içi ilişkiler irdelendiği zaman Ella'nın sadece kocasıyla değil tüm ailesiyle iletişimi zayıftır (69), yine diğer aile fertleri için de aynı durum söz konusudur. Gerek eşlerin birbirleri ile gerekse ebeveynlerin çocukları ile karşılıklı ilişkileri bu açıdan sorunludur. Öncelikle iletişimleri sınırlıdır, neden sonuç ilişkisi çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Bireysel menfaatler ve aile içi ilişkinin rasyonelliği bu birlikteliği aile olarak tanımlamayı zorlaştırmaktadır ki bu da modern ailelerin karakteristiğidir. Ella, eşinin onu aldattığını bilmesine rağmen ses çıkarmazken David de Ella'nın kendisini aldatmak için Boston'a gittiğini sezmesine rağmen onu durdurmak için mücadele etmez. İkiz çocuklardan Orly'nin ciddi yeme bozukluğu olmasına ve bu konuda okul yönetimi tarafından uyarılmalarına rağmen Ella, hiçbir şey yapmaz. İlişkiler adeta sözleşmeye dayalıymışçasına standarttır, tanımlanmıştır.

Modernist yaşama biçiminde mevcut roller ve roller arası ilişkiler vardır. Bu rollerin sınırları ve sorumlulukları belirlenmiştir. Kişi kendini seçerken rolünü belirler ve rolünün gereklerini yerine getirir. Seçmek ve kurmak, bu açıdan yalnızca role yönelik olarak var olur ki bu modernizmin ortaya çıkışı ile vardığı nokta arasındaki önemli açmazlardan biridir. İnsanın en önemli vasıflarından biri özgürlüğüdür, özgürce seçebilme kapasitesidir. Modernizmin dayattığı tedirginlik ve güvensizlik en çok da bu seçme kabiliyetini dumura uğratmış, insanı büyük bir yalnızlığa ve huzursuzluğa mahkûm etmiştir. Bu huzursuzluk ve yalnızlığın bir değer olarak üretilmeye başlandığı günümüzde artık bu mahkûmiyet, farkında olunan bir durum değildir. İnsan yalnızca akıllı olduğu için değil belki daha çok seçebildiği için ayrıcalıklı bir türdür. İnsanın ayrıcalığı bu seçebilme kapasitesindedir. Oysa modernizmin sunduğu seçim, gerçek bir seçimden ziyade belirlenmiş roller arasından birini almak şeklindedir. Modernizmde bir kimlik oluşturmak (rol seçmek ve role uygun davranmak) ve toplumca kabul edilmesini sağlamak (toplumda yer edinmek) bir yükümlülüktür. Aile ve evlilik, bu açıdan romanda istenilen görüntünün verilmesini sağlayan bir araçtır.

Romanın seyrini değiştiren olay ise Ella'nın Aziz Z. Zahara'nın "Aşk Şeriatı" isimli romanını okumasıdır. İlk iş deneyimi olarak önemli sayılabilecek bir yayınevinde edebiyat editörünün yardımcısının yardımcısı olarak işe başlayan Ella, ilk iş olarak da bu kitabı okur. Ancak bu kitap, basit bir iş olmaktan çıkar ve onun tüm hayatını sarsacak bir deneyime sebep olur. Romanı okumaya başladığı ilk andan itibaren Ella için bir farkındalık halinin tecessüs ettiğini söylemek mümkündür. Daha romanı okumaya başlamadan kitabın yazarının yolladığı notta yazarlarla hayatı arasında gizemli bir ilişki kuran Ella, yazar hakkında da bazı araştırmalar yapar ve

eser ile birlikte ve hatta belki de daha fazla eserin yazarı ile ilgilenmeye başlar. Ella, “Aşk Şeriatı” isimli romanı okumaya başlamasını takiben kendisi ile rolü arasına sıkıştır.

“Aşk” romanı Elif Şafak’ın sekizinci romanıdır. Yani bir yazar için olgunluk eseri sayabileceğimiz eserlerdendir. Oldukça iyi satış rakamlarına ulaşan eser, yayınlandığı günden itibaren de çokça tartışılmıştır. Yazarın yazma becerisinden, satış oranlarının manipüle edilmesine, yazarının verdiği röportajlarla okuyucu kitlesini etkilemesinden, karakterlerin yazarın elinde bir kuklaya dönüşerek istismar edildiğine kadar birçok nokta eserin eleştiri konusu olmasına sebep olmuştur. Bu eleştirilerin bir kısmı doğrudan bir kısmı da dolaylı olarak çalışmamız için önem arz etmektedir.

“Aşk Şeriatı”nın konusu aşktır ve Mevlana ile Şems arasındaki ilahi aşkı anlatmaya yönelik bir eserdir. Elif Şafak, eserine konu ettiği modern insanın açmazlarını modernizm ile çatışmalı bir kavram olan gelenekten yararlanarak çözmeye çalışır. Dini, tarihi, geleneksel öğelerin yeniden yorumlanarak yer aldığı romanda romanın, dini-tarihi bir farkındalık yaratma endişesi taşımaktan ziyade geleneği kurgusal bir öge olarak kullandığı, modern insanın açmazlarına yönelik olarak bir tutamak arayışının karşılığı olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Elif Şafak modernizmin açmazlarına karşı geleneğe başvururken, yalnızca gelenekten yararlanmakla kalmamış geleneği yeniden yorumlamıştır da. Bu açıdan postmodernizmin güçlü argümanlarından olan “geleneğin yeniden inşası”, bellek yitimine uğrayan modern insanın tutamak arayışının sonucudur. Metinlerarası ilişkiler, kolaj ve pastiş yöntemleri ile gelenekle ilişki kuran potmodernizm; “modernleşme sürecinin, insanlığı mahkûm ettiği telafisi mümkün olmayan kayıplara karşı sağduyunun ve kıyıda köşede örtük bir biçimde insanlığın vicdanında yaşamaya devam eden sahipsiz değerlerin bir başkaldırısıdır” (Doltaş, 2003: 24). Ancak ne var ki geleneğin üretimi noktasında bazı sıkıntılar da mevcuttur: Gelenek yalnızca modernizmin akla, pratiğe ve kapitalizme bulanmış tinsel yoksulluğunu sağaltıcı bir üretim ile mi romanda yer almaktadır yoksa geleneği sarsan istismar edici bir yaklaşımla mı ele alınmaktadır? Özellikle dini-tarihi karakterlerin bu açıdan kullanılması çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Romanda gelenek, modernizmin açmazlarına karşılık olarak modern bireyin sorunlarını sağaltıcı bir üretim ile ele alınmaktadır. Anlatıcı Ella’nın Aziz’e yazdığı ilk mektubu “sessiz bir çılgılık, bir imdat çağırısı” (s.69) olarak değerlendirmektedir. Ancak romanda şöyle bir çatışma bulunmaktadır. Elif Şafak romanı ile ilgili röportajlarında her ne kadar romanda Ella ile Aziz arasındaki aşkın tinsel olmaktan çok tinsel olduğunu ve ilahi karakterleri bir aşk açılımına sahip olduğunu belirtse de bu önemli oranda doğru değildir. Romanın arka planında/iç romanda bir ilahi aşk konu edilmişken ve bu aşkın temsil düzeyi yüksek iken Ella ile Aziz

arasındaki ilişki çok da bu forma uymamakta ve beşeri kalıplar etrafında dönmektedir ve bu açıdan da tatmin edici olmamaktadır. Bununla birlikte Aziz'in Ella'ya sunduğu felsefi telkin aslında onda çok da yankısını bulmaz, daha çok Aziz'in sunduğu kimlikten etkilenir. Ella, Mesnevi okur, Mevlevilik ile ilgili okumalar yapar ancak konu ile ilgili kazanımlarından bahsedilmez, okuyucu bu kazanımlardan cümle düzeyinde de olsa haberdar olmaz. Okudukları Ella'nın cümlelerine de sinmez. Dervişlik, tasavvuf, Mevlevilik, aslında Ella'nın yüreğinde kök sal(a)maz. Ella ile Aziz arasındaki ilişki Mehmet Tekin'in de ifade ettiği gibi "rüzgara kapılmak" (2010: 15) şeklinde gelişir. Bu sebeple gelenek her ne kadar sağaltıcı bir etki ile ele alınsa da etkisi çok da güçlü değildir. Bu noktalar yazar tarafından geçirtilmiş hissi uyandırmaktadır. Şafak'ın iki metin arasındaki geçişlerindeki ustalık ne yazık ki romanın işlenişinde yerini yavanlığa ve yer yer geçiştirmelere bırakmıştır. Elif Şafak, kurguda müdahil olamadığı bölümleri röportajları ile tamamlamaya çalışarak okuyucuyu manipüle etmeye çalışmaktadır. Yani geleneğin romana dâhil edilişi her ne kadar doğru bir eylem olarak görünse de konuyu ele alışıdaki eksiklikler ve tezatlar bu etkiyi düşürmektedir.

Tüm bunlarla birlikte geleneğin yorumu noktasında da "Aşk" romanında çeşitli sıkıntılar mevcuttur. Şems ve Mevlana gibi dini-tarihi kişilerden yola çıkan yazar, kişilerin, geleneğin, kültürün ve değerlerin esere alınmasında ve yorumunda bazı farklılıklar yapmıştır. Özellikle Aziz ile Şems arasındaki benzerlikler (Yazar, röportajlarında Aziz'in modern bir Şems olduğunu açıkça söylemekten çekinmez.) , Şems ile Kimya ilişkisi, Şems'in karakter çizimi, sufi meşreplilerin kırk kuralının (Bu kırk kural, Şems'in "Makâlât" isimli eserinden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.) işlenişi, Mevlana'nın ikinci eşi Kerra'nın olaya dâhil ediliş tarzı, sufilik konusundaki yorumlamalar geleneğin romana dâhil edilişi noktasında eleştirilebilecek hususlardır. Kimya başta olmak üzere bazı kişilerin gereğinden fazla ajite edildiği ortadadır. Yine Aziz'in cenazesinin karnaval havasında, farklı dinlerden çeşitli ritüellerin aynı anda gerçekleşmesi şeklinde kurgulanması, Kerra'nın hamurdan Meryem Ana figürü yapması ve Şems'in buna yaptığı yorum, Kerra'nın din ve medeniyet düşünceleri ile birlikte farklı dinler ile medeniyetlerin bir araya getirilmesi esere siyasi bir üslup (Yazar, bu bölümlerde belli bir çevrenin ağzından konuşur.) ve yönlendirme getiriyor ki bu da roman için yerinde yapılmış olumsuz eleştiriler arasında yerini almaktadır. Steinbeck; bir edebiyat eserinde politikanın bir konserin ortasında patlayan bir tabanca gibi olduğunu belirtir (Belge 1975: 40). Kısaca söylenebilir ki modern insanın açmazlarına çözüm olarak aşk, tasavvuf, gelenek, geçmiş romana dahil edilmişse de yazarın subjektif yorumlamaları ile tarihin/geleneğin kullanıldığı suistimal edildiği ve bazen de istikrarsızlaştırıldığı (Yalçın 2013: 180) görülmektedir.

Aslında bu konu başka bir soruyu da gündeme getirmektedir: Yazar karakter yaratma da ya da dini/tarihi bir kişiyi eserine konu edinmede ve onu yeniden yorumlamada kısaca yaratmada ne kadar özgürdür? Düccane Cündioğlu, "Aşk" romanını baz alarak dini ya da tarihi karakterlerin yazarların elinde kuklaya dönüşmesini eleştirmekte kurguya sığınarak hakikati ve sanatı incittiklerini ifade etmektedir (<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?t=29.08.2009&y=DucaneCundioglu>).

Benzer bir şekilde Mehmet Tekin de "Tuhaf Tezli Bir Roman: Aşk" isimli çalışmasında tasavvufun, tasavvuf etrafında anlam bulan değerlerin, ilkelerin, kavram ve kişilerin, yazarın kendi niyet ve beklentilerine meşruiyet kazandıracak yönde kullanmaktan sakınılması, tasavvuf gerçeğinin kurgu garnitürü olarak görülmemesi gerektiğini ifade etmiştir (2010: 35). Fatih Yalçın da "Postmodern Dünyada Geleneğin Yeniden İnşası ya da Ticari Bir Meta Olarak Keşfi Ve Çağdaş Türk Romanında Gelenek Sorunu" isimli makalesinde kurgusal metinlerde her yazarın kendi kahramanını yaratmakta özgür olduğunu; ancak tarihi kişiliklerin gerçeklikten uzaklaşarak özellikle piyasa şartlarının da dayatmasıyla bir roman kahramanına dönüştürülmesi sürecinde gerçeğe sadakatin yazar/sanatçı özgürlüğüne feda edilemeyecek kadar önemli bir konu olduğunu ifade eder (2013: 180). Derinlemesine bir okuma ile Elif Şafak'ın; geleneği, geleneksel değerleri, tasavvufu, tasavvufi kavramları ve dini-tarihi kişileri, niyetleri ve beklentisi doğrultusunda yorumladığı, hatta bu unsurları siyasallaştırdığı görülmekte ve bu bizce de kesinlikle makul bulunmamaktadır. Ancak sadece Elif Şafak ölçeğinde değil tüm yazarlar baz alınarak sanat için kurgunun muhteşem bir olasılıklar alanı olduğu söylenebilir. Milan Kundera "Roman gerçekliği değil varoluşu inceler. Varoluş, olup bitenler değildir. İnsan olanaklarının alanıdır. İnsanın olabileceği her şey, yapabileceği her şeydir." (1987: 53) der. TDK hazırladığı sözlükte kurmacayı "Olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış" (<http://www.tdk.gov.tr>) şeklinde tanımlamaktadır. Türün roman oluşu, bize aktarılanın bilimsel ya da bilimsel bir gerçek olmadığını en açık göstergesidir. En gerçekçi romanda bile gerçeğin değişmiş/dönüşmüş bir biçimi ile karşılırız. Gerçek, romana girdiği zaman artık gerçek değildir, belki sadece gerçeğe uygundur. Şahit olduğumuz bir olayı bile aktarırken gerçeği dönüştürür, kendimize göre yorumlar, kendimizce tavır takınırız. Aktarımda cümleler, kişiden ve onun düşünce ve hayal dünyasından bağımsız değildir. Bu açıdan edebi eserler ya da romanlar okunurken bu durum göz ardı edilmemeli, eserin kendi içindeki gerçeğin tutarlı olmasına dikkat edilmelidir.

Yazar, gerçekten yola çıkarak (Böyle bir zorunluluk da yoktur aslında.) anlatı metinleri ile kendince gerçeğini kurgular. Onun kurguladığı yalnızca bir tasarımıdır. Hiçbir kurmaca metin, gerçek yaşamdaki değer ölçülerini, durumları, davranış ilkelerini olduğu gibi kopya etmez, bunlar arasında

belli bir seçme yaparak, seçilen öğeleri kendi aralarında yeniden düzenler. Bu düzenleme ne gerçeğin ne de karşılaşacağı okurun bireysel değer ölçüleriyle yazınsal beklentilerinin özdeşidir; gerçek yaşama oranla bir olasılıktır ancak (Göktürk 2001: 77). Hadiselerin ruhuna nüfus eden tarih felsefesinden, romancının alacağı bir hayli malzemenin varlığına işaret eden Tarık Özcan, Türk romanında tarihselliğin daha çok ideolojik bir sağaltım şeklinde kendisini gösterdiğini, bir kültür atmosferi olarak zaman ve mekânın, olay örgüsünün, kahramanın niyet ve eylemlerinin, kültür atmosferi içerisinde yaratılan mitik simgenin ruhaniliğinin ve epikten gelen soylu değerler dizgesinin sürekli olarak gözden kaçırıldığını ifade eder. Türk yazarının bu ara nağmeleri kucaklayacak zihinsel olgunluğa çok geç ulaştığını sözlerine ekleyen Özcan, tarih ve roman gerçekliğinde aykırılık aramak yerine uzlaşmanın zenginliğinden yana olduğunu da açıkça belirtir (Özcan 2006: 1-2).

Roman ile ilgili olarak gerçeklik ve yazar hürriyeti konularının çok önemli olduğu muhakkaktır ve yine bu konular hakkında hüküm vermek, hele genelleme yapmak oldukça güçtür. Ancak sanatın gerçeğe uygun olması ve hatta yararlı olmasının gerektiği konusunda bizce de sanatın bir form meselesi olduğu unutulmamalıdır. Sanatın gerçeğe bire bir uymak ve hatta yararlı olmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Romanı, tarihten ya da otobiyografiden ayıran da bu özelliğidir. Ancak sanatın özgürleşmesi noktasında tefrite varılmaması, her ne kadar olsa da sanatın mutlaka bir ayağının yere basması, böylesine hassas noktalarda gerçeğin saptırılmaması kanaatindeyiz. Elif Şafak ise kurgunun ona verdiği özgürlüğü tam ve doğru olarak kullanamamış, angaje (olmuş) bir sanat yapıtı ortaya koymuş, kurguyu ve yaratıcılığı siyasi bir algı oluşturmak adına feda etmiştir. Bu açıdan Elif Şafak'ın "Aşk" romanında özgür oluşu değil kendini zincirlerle siyasete tutturuşu tartışılmalıdır.

Sonuç

Modern bireyin benlik iddiası onu yalnızlaştırmış ve önce kendini sonra yaşamını ötelemesine sebep olmuştur. Modernite, özgürleşme vaadi altında sonuçları çok daha vahim olan mahkûmiyetler oluşturmuştur. Pozitivizm, kapitalizm ve rasyonalite arasında sıkışan insan en çok da kendine yabancılaşmıştır. Modern bireyin temel problemleri yalnızlık, mutsuzluk, köksüzlük, yabancılık ve sıkışmışlık olarak belirmektedir. "Aşk" romanının başkarakteri Ella da bu açıdan modern bireyin açmazlarının gözlemlendiği bir karakterdir. Evli ve üç çocuklu olmasına, oldukça büyük bir evde oturmasına rağmen mutsuzdur, yalnızdır ve en çok kendisine yabancılaşmıştır. Rubenstein ailesinin aile içi iletişimleri de oldukça zayıftır. Modernizm ile birlikte süreklilik ve kesinlik/eminlik duyguları da dumura uğrayan modern insan için postmodernizm bir çıkış noktasıdır. Bu açıdan postmodernizmin güçlü argümanlarından olan "geleneğin yeniden inşası", bellek yitimine uğrayan modern insanın tutamak arayışının sonucudur. Elif

Şafak geleneği bir tutamak arayışı olarak kullanmanın yanı sıra niyet ve beklentilerine göre geleneği sarsan istismar edici bir yaklaşımla ele almıştır.

Kaynakça

- BELGE, M. (1975). Politik Roman Üzerine. *Birikim Dergisi*, S. 9, s. 40-47.
- CÜNDİOĞLU, D. Mevlana, Şems ve Aşk. Yeni Şafak Gazetesi, 29.08.2009, <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?t=29.08.2009&y=DucaneCundioglu>.
- DOLTAŞ, D. (2003). Postmodernizm ve Eleştirisi. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- GÖKBERK, M. (1990). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GÖKTÜRK, A. (2001). Okuma Uğraşı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- JEANNİERE, A. (1994). Modernite Nedir? (Nilgün Tatal-Küçük, çev.) Modernite versus Postmodernite. (Derleyen: Mehmet Küçük) Ankara: Vadi Yayınları.
- KAYA, Y. (2000). Aydınlanma Çağı ve Felsefesi. İstanbul: Tıglat Matbaacılık.
- KIZILÇELİK, S. (1994). Postmodernizm: "Modernlik Projesine" Bir Başkaldırı. *Türkiye Günlüğü*, S. 30.
- KÖKER, L. (1990). Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KUNDERA, M. (1987). Roman Sanatı. (İsmail Yerguz, çev.) İstanbul: Afa Yayınları.
- KÜÇÜK, M. (1994). Postmodernin Modern Karakteri Ya da Dönemleştirmenin İronisi. Modernite versus Postmodernite. (Derleyen: Mehmet Küçük) Ankara: Vadi Yayınları.
- NASR, S. H. (2001). İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı. (Ali Ünal-Sara Büyükduru, çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÖZCAN, T. (2006). Tarihi Roman Vadisinde Aytmatov'un Beyaz Gemi Adlı Romanının Çözümlemesi. II. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni. II. Oturum, 10-12 Nisan. s. 1-9.
- TALU, N. (2010). Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey. *Metu İfa*, S. 27, C. 2, s. 141-171.
- TEKİN, M. (2010). Tuhaf Bir Teli roman: Aşk. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 7-35.
- ŞAFAK, E. (2009). Aşk. (K. Yiğit Us, çev.) İstanbul: Doğan Kitap.

YALÇIN, F. (2013). Postmodern Dünyada Geleneğin Yeniden İnşası ya da Ticari Bir Meta Olarak Keşfi Ve Çağdaş Türk Romanında Gelenek Sorunu. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.49, s.171-184, Erzurum.

